

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

PEDAGOGICAL CULTURE FORMATION OF MUSIC ART TEACHER IN PROFESSIONAL PREPARATION PROCESS

Статтю присвячено дослідженню проблеми формування педагогічної культури вчителя музичного мистецтва, аналізу особливостей педагогічної діяльності, педагогічних здібностей, педагогічної майстерності вчителя. Педагогічна культура розглядається як складова частина загальнолюдської культури, соціально-педагогічного явища особистості, професійної діяльності та спілкування викладача. У статті визначено і систематизовано загальнотеоретичні основи педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Основною метою освіти є формування всебічно розвинутої гуманної особистості. Через систему освіти здійснюється долучення до культури нових поколінь. Основною функцією сучасного вчителя є формування учня як багатовимірною суб'єкта культури. Це вимагає принципового оновлення системи підготовки майбутнього вчителя і її орієнтації на розвиток особистості педагога, засвоєння способів педагогічної діяльності, оволодіння культурою і технологіями педагогічної роботи.

Педагогічна діяльність – це особливий вид діяльності освітнього процесу, який передбачає передачу досвіду і культури, накопичених людством, від старшого покоління до молодшого і з якої виникають всі результати освіти, водночас це особливий вид соціальної діяльності, якістю якої утворює культуру педагогічної діяльності.

Одним із найбільш актуальних завдань підготовки майбутнього педагога стає формування його педагогічної культури. Високий рівень розвитку загальної культури – найважливіша умова підвищення ефективності та якості навчально-трудової діяльності, що сприяє самовдосконаленню і саморозвитку особистості педагога.

Аналіз філософської, історико-педагогічної та психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що педагогічна культура – це міра і спосіб творчої самореалізації особистості вчителя в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на освоєння і створення педагогічних цінностей і технологій. Педагогічна культура вчителя музичного мистецтва відображає творче ставлення викладача до своєї праці, самовиховання і самоосвіти. Така позиція викладача повинна бути цілеспрямованою, системною і постійною.

Ключові слова: педагогічна культура, педагогічні здібності, педагогічна майстерність,

педагогічна діяльність, вчитель музичного мистецтва.

The article is devoted to the research of the formation problem of the musical art teacher's culture, analysis of the pedagogical activity peculiarities, pedagogical abilities, pedagogical mastery of the teacher. Pedagogical culture is considered a part of universal culture, socio-pedagogical phenomenon of personality, professional activity and communication of a teacher. The article defines and systematizes the general theoretical foundations of the musical art future teacher's pedagogical culture.

The main purpose of education is the formation of a fully developed humane personality. Through the education system, the acquisition of culture-new generations is carried out. The main function of a modern teacher is the formation of a student as multidimensional subject of culture. This requires a fundamental upgrade of the training system for the future teacher and its focus on the development of the teacher's personality, mastering the methods of pedagogical activity, mastering the culture and technologies of pedagogical work.

Pedagogical activity is a special type of educational process that involves the transfer of experience and culture accumulated by mankind from the older generation to the younger and from which all the results of education arise, at the same time it is a special type of social activity, the quality of which forms the culture of pedagogical activity.

One of the most pressing tasks of the future teacher training is the formation of his pedagogical culture. The high level of development of a common culture is the most important condition for increasing the efficiency and quality of educational work, which promotes self-improvement and self-development of the teacher's personality.

The analysis of philosophical, historical and pedagogical, psychological and pedagogical literature allows us to conclude that pedagogical culture is a measure and a way of teacher's personality creative self-realization in various types of pedagogical activity and communication, aimed at the development and creation of pedagogical values and technologies. The musical art teacher's pedagogical culture reflects the creative attitude towards his work and self-education. Such type of teacher's position should be purposeful, systematic and permanent.

Key words: pedagogical culture, pedagogical abilities, pedagogical skill, pedagogical activity, teacher of musical art.

УДК 378.015.311:78-057.87
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-12>

Переверзєва О.В.,
викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює свою залежність від якості освіти, оскільки рівень і система знань істотно впливають на ефективність

діяльності людини в соціумі. Прогрес соціально-економічних перетворень, моральний і духовний ріст суспільства багато в чому залежать від рівня культури, виховання і постійного розвитку творчих

здібностей людини. Теоретичне осмислення проблеми формування культури педагогічної діяльності є важливим завданням педагогічної науки.

Актуальність формування культури педагогічної діяльності зумовлена низкою суперечностей:

- між об'єктивною необхідністю формування культури педагогічної діяльності вчителя музики і реальними умовами;

- між формуванням гуманістичної спрямованості особистості педагога з високим рівнем усвідомлення цінності людської особистості та традиційною методологією системи освіти;

- між вимогами, які суспільство висуває до педагога як професіонала, і фактичним рівнем готовності випускників до виконання ними своїх професійних функцій;

- між вимогами педагогіки та здійсненням професійної педагогічної культури вчителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «педагогічна культура» давно введено у практику педагогічної діяльності, цілісно-теоретичне вивчення якого стало можливим відносно нещодавно. Дослідження проблеми формування педагогічної культури вчителя почалося у зв'язку з аналізом особливостей педагогічної діяльності, вивченням педагогічних здібностей, педагогічної майстерності вчителя.

Питанням формування педагогічної культури приділяли велику увагу А.В. Луначарський, П.П. Блонський, С.Т. Шацький, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинський [6]. До проблеми формування педагогічної культури зверталися і звертаються філософи, психологи, педагоги С.І. Архангельський, В.П. Беспалько, Л.С. Виготський [3], Д.С. Лихачов, Н.В. Кузьмін, С.П. Рубінштейн та ін. Педагогічна культура розглядається як частина загальнолюдської культури в публікаціях І.Ф. Ісаєва [4], Л.Б. Соколова, Л.Д. Столяренко, В.А. Сластенина [5], Е.А. Гришина, І.Я. Писаренко. Проблеми формування професійно-педагогічної культури вчителя присвятили свої роботи Б.Т. Лихачов, Л.Б. Соколова, І.Ф. Ісаєв, В.Л. Бенін [1], Н.Д. Нікандров, А.В. Петровський, питанням педагогічної майстерності – А.Ю. Азаров, І.Т. Маленко, А.А. Деркач, В.В. Химинець [7]. Важливу роль у дослідженні педагогічної культури відіграли публікації А.Е. Гришина, І.Я. Писаренко, А.А. Ісаєва, Д.Ф. Самуйленкова. Професійній діяльності викладачів вищої школи присвятили свої дослідження Е.П. Белозерцев, О.І. Міщенко, Е.Н. Шиянов. Творчу природу педагогічної культури розглядали В.А. Сластьоніна, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Богоявленська, І.М. Семенов.

Із початком активної розробки культурологічного напрямку у філософії, соціології, педагогіці, психології були проведені дослідження, присвячені як загальнотеоретичним основам педагогічної культури (А.В. Барабанчиков, В.Л. Сластьонін,

Є.В. Бондаревська [2], Н.Д. Нікандров, Г.І. Бенін, В.А. Чижакова та ін.), так і її окремим аспектам: методологічному (В.А. Сластьонін, В.В. Краєвський, А.Н. Ходусов); гуманітарному (Г.І. Гайсіна, Е.Н. Шиянов); етнопедагогічному (В.А. Ніколаєв, В.К. Шаповалов); політехнічному (В.А. Комеліна, В.Д. Симоненко); історико-педагогічному (А.К. Колесова, З.І. Равкін); морально-естетичному (Е.Н. Богданов, Н.Б. Крилова); комунікативному (В.С. Грехнев, Ш.А. Магомедова, А.В. Мудрик); технологічному (М.М. Левіна, Н.Г. Руденко); духовному (Є.І. Артамонова, Н.Є. Шуркова, Є.Г. Силяєва); фізичному (М.Я. Виленський).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на зміни соціально-історичних умов побутування система освіти вимагає зміни підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, оновлення її змісту та технологій навчання, внаслідок чого виникає необхідність дослідження особливостей педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, дослідження форм і методів формування педагогічної культури, педагогічної майстерності задля розвитку особистості майбутнього педагога. Теоретичне осмислення проблеми формування культури педагогічної діяльності є важливим завданням педагогічної науки.

Мета статті – визначити сутність і зміст поняття «педагогічна культура» як важливого фактору підвищення якості навчально-трудової діяльності, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення особистості вчителя музичного мистецтва; визначити шляхи формування педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Основною метою освіти є формування всебічно розвиненої гуманної особистості. Через систему освіти здійснюється залучення до культури нових поколінь. Становлення особистості здійснюється завдяки набутому досвіду, сприйняттю ціннісних орієнтацій суспільства, культури загалом. Сформована ситуація докорінно змінює вимоги до сучасного вчителя, основною функцією якого стає формування учня як багатовимірного суб'єкта культури. Це вимагає принципового оновлення системи підготовки майбутнього вчителя і її орієнтації на розвиток особистості педагога, засвоєння способів педагогічної діяльності, оволодіння культурою і технологіями педагогічної роботи.

Педагогічна діяльність – це особливий вид діяльності освітнього процесу, який передбачає передачу досвіду і культури, накопичених людством, від старшого покоління до молодшого і з якої виникають всі результати освіти, водночас це особливий вид соціальної діяльності, якість якої утворює культуру педагогічної діяльності.

Одним із найбільш актуальних завдань підготовки майбутнього педагога стає формування його

педагогічної культури. Високий рівень розвитку загальної культури – найважливіша умова підвищення ефективності та якості навчально-трудової діяльності, що сприяє самовдосконаленню і саморозвитку особистості педагога.

Досі поняття «педагогічна культура» вчителя музичного мистецтва в педагогічній науці залишається недостатньо вивченим, що призводить до загострення розбіжності між педагогічною теорією й освітньою практикою:

- між зростаючими вимогами до особистості вчителя як суб'єкта загальної та професійної культури і неготовністю системи педагогічної освіти забезпечити процес її становлення та розвитку;

- між визнанням необхідності використання в цьому процесі сучасних культурологічних, психолого-педагогічних, психотехнічних концепцій і технологій, а також недостатньою потребою в них;

- між соціальними очікуваннями і суб'єктивною потребою освітньої практики в досягненні вчителем педагогічної культури і недостатньою визначеністю цього феномену в науці;

- між досягнутим у педагогічній науці рівнем знань щодо системогенезу професійної діяльності, людини як суб'єкта діяльності, механізмів її особистісного та професійного розвитку і системою психолого-педагогічної освіти вчителя; між змістовими і процесуально-технологічними складовими частинами педагогічної культури вчителя.

У спеціальній педагогічній літературі вперше поняття «педагогічна культура» згадується в роботах В.О. Сухомлинського, який визначав її як індивідуальну, особистісну характеристику, пов'язану як із викладацькою, так і з виховною діяльністю. Сучасні дослідники розглядають педагогічну культуру людини як інтеграцію, синтез природних і набутих особистісних якостей, що забезпечують високий рівень діяльності вчителя.

У сучасній педагогічній науці немає загальноприйнятого визначення педагогічної культури. Різні автори трактують її таким чином:

- сукупність високого рівня розвитку і вдосконалення всіх компонентів педагогічної діяльності і такого ж рівня розвитку і реалізації сутнісних сил педагога, його здібностей і можливостей;

- складна соціальна характеристика особистості вчителя, навколишня його педагогічна позиція; як показник рівня його духовного, морального, інтелектуального розвитку, його знань, умінь і навичок, високого професіоналізму, професійно-значущих якостей особистості, необхідних для успішного вирішення педагогічних завдань;

- частина загальнолюдської культури, в якій із найбільшою повнотою відбилися духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої педагогічної діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поко-

лінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів;

- інтегральна якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру у сферу професії, синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей педагога, володіння методикою викладання, наявність культуро-творчих здібностей;

- частина загальнолюдської культури, в якій закарбувалися духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, необхідні для соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів.

Аналіз цих визначень дозволяє виявити загальне: педагогічна культура є, з одного боку, частиною загальної культури педагога, з іншого – високим рівнем розвитку його професійно важливих якостей: знання свого предмета, володіння психолого-педагогічними знаннями, ерудиції, емпатії та ін.

Заслуговує на увагу тлумачення двох основоположних понять: «педагогічна культура» і «культура педагога». Н.Б. Крилова стверджує, що педагогічна культура – це деяка сукупність ціннісних відносин до освіти і дитини, які предметно і практично реалізуються в освітніх процесах.

Показниками педагогічної культури служать стан і якість освіти, рівень освіченості в суспільстві, культура організації освіти в конкретній школі, майстерність окремого педагога. Якість освіти залежить від такої важко уловимої, але вкрай важливої якості, як КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА («культура педагога» ширше за «педагогічну культуру», вона – комплексне багаторівневе явище, яке включає й особистісні якості – характер, товариськість, загальну ерудицію, творчий потенціал загалом). Культура педагога – не вибудовування якоїсь «чужої траєкторії», а професійна участь у самобудуванні, яку методом проб і помилок творить сама дитина. Учитель завжди повинен пам'ятати, що він діє на «території» ІНШОЇ людини, в полі ЙОГО, тобто ІНШОГО саморозвитку та еволюції, а тому він повинен діяти дуже коректно й обережно.

Для розуміння сутності професійно-педагогічної культури необхідно мати на увазі такі положення, що розкривають зв'язок загальної та професійної культури, її специфічні особливості:

- професійно-педагогічна культура – це універсальна характеристика педагогічної реальності, що виявляється в різних формах існування;

- професійно-педагогічна культура є інтеріоризованою загальною культурою і виконує функцію специфічного проектування загальної культури у сферу педагогічної діяльності;

- професійно-педагогічна культура – це системне утворення, що включає в себе ряд структурно-функціональних компонентів, має власну організацію, яка вибірково взаємодіє з навколишнім

середовищем, і володіє інтегративною властивістю цілого, що не зводиться до властивостей окремих частин;

– одиницею аналізу професійно-педагогічної культури виступає творча за своєю природою педагогічна діяльність;

– особливості реалізації та формування професійно-педагогічної культури вчителя зумовлюються індивідуально-творчими, психофізіологічними і віковими характеристиками, сформованим соціально-педагогічним досвідом особистості.

Викладене уявлення про педагогічну культуру дає можливість вписати це поняття в категоріальний ряд: культура педагогічної діяльності, культура педагогічного спілкування, культура особистості вчителя. Професійно-педагогічна культура постає як загальна характеристика різноманітних видів діяльності вчителя і педагогічного спілкування, яка розкриває і забезпечує розвиток потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів, здібностей особистості щодо педагогічної діяльності та педагогічного спілкування. Професійно-педагогічна культура – це поняття більш високого рівня абстракції, яка конкретизується в поняттях «культура педагогічної діяльності», «культура педагогічного спілкування» і «культура особистості вчителя».

Професійно-педагогічна культура вчителя виступає частиною педагогічної культури як суспільного явища. Носіями педагогічної культури є люди, котрі займаються педагогічною практикою як на професійному, так і на непрофесійному рівнях. Носіями ж професійно-педагогічної культури є фахівці, покликані здійснювати педагогічну працю, складниками якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування й особистість як суб'єкт діяльності та спілкування на професійному рівні. Вчитель-новатор Е.Н. Ільїн писав, що за роки роботи в школі дійшов переконання, що урок літератури може більше, ніж сама література, якщо це людино-формуючий урок.

Для розкриття сутності професійно-педагогічної культури необхідно актуалізувати такі поняття, як «професійна культура», «загальна культура» і «педагогічна культура». Виділення професійної культури як атрибутивної властивості певної професійної групи людей є результатом поділу праці, що викликав відокремлення деяких видів спеціальної діяльності.

Професія як сформоване соціально-культурне явище має складну структуру, що включає предмет, засоби і результат професійної діяльності: цілі, цінності, норми, методи і методика, зразки та ідеали. У процесі історичного розвитку змінюються і професії. Одні з них набувають нових соціокультурних форм, інші мають незначні зміни, треті зовсім зникають або зазнають істотних змін. Відображаючи суперечливий характер людської діяльності, професійна культура є певним ступенем оволодіння членами професійної групи прийомами і способами вирішення спеціальних професійних завдань.

Висновки. Аналіз філософської, історико-педагогічної та психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що педагогічна культура – це міра і спосіб творчої самореалізації особистості вчителя в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на освоєння і створення педагогічних цінностей і технологій.

Таким чином, педагогічна культура вчителя музичного мистецтва загальноосвітньої школи синтезує різні сторони культури. Вона відображає творче ставлення викладача до своєї праці, самовиховання і самоосвіти. Така позиція викладача музичного мистецтва повинна бути цілеспрямованою, системною і постійною.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бенин В.Л. Педагогическая культурология: курс лекций. Уфа : БГПУ. 2004. 515 с.
2. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учебное пособие. Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 1999. 560 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. Москва : АСТ. Астрель. ЛЮКС, 2005. 670 с.
4. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы. Москва – Белгород, 1993. 219 с.
5. Педагогика : учебное пособие / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Сластенина. Москва : Издательский центр «Академия», 2012. 576 с.
6. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. Ижевск : Удмуртия. 1981. 296 с.
7. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с.